

דוגמא לניסוח שאלות באופן המזמין חשיבה פעילה ויצירתית ולמידה לשם הבנה

תחום הדעת: גיאוגרפיה

נושא: המזרח התיכון - מצרים
גורמים המשפיעים על פיזור האוכלוסייה במזה"ת בכלל ובמצרים בפרט.

תמונת מצב: 80 מיליון אזרחי מצרים מרוכזים בכ-2% משטחה (בכ-20 אלף קמ"ר מתוך כמיליון קמ"ר שטח כולל) רוב האוכלוסייה מתרכזת לאורך הנילוס, באזור הדלתא וצפון תעלת סואץ ובאזורי קהיר ואלכסנדריה. עמק הנילוס הוא אחד האזורים הצפופים בעולם עם צפיפות של 1,540 בני אדם לקילומטר מרובע, בעוד שצפיפות האוכלוסייה הממוצעת במדינה כולה הוא 33 בני אדם לקילומטר מרובע. (ע"פ וויקיפדיה)

מטרות המורה הצגת הבעיה:

1. לעודד את התלמידים לזהות מה הגורמים לריכוז האוכלוסייה באזורים הצפופים,
2. לחדד את הבנת המשמעות של גורמים פסיים/אקלימיים/כלכליים שונים המשפיעים על פיזור האוכלוסין.

הדגמת המשמעות של המאפיינים השונים:

1. מנוסח כשאלה:

א. במצרים פיזור האוכלוסייה אינו אחיד. הצפיפות רבה במיוחד לאורך הנילוס, באזור הדלתא באזורי קהיר ואלכסנדריה.

במשפט למעל מצוינות עובדות המנוסחות כמשפט חיווי. רק צריך לזכור. לא בהכרח מעורר מעורבות הלומד והעמקה בסיבות לכך, למשל.

ב. ניסוח כשאלות כגון:

- איך מפוזרת האוכלוסייה במצרים?
- היכן מרוכזת האוכלוסייה במצרים?
- למה זה אופי פיזור האוכלוסייה במצרים?
- מה היתרונות והחסרונות בפיזור כזה?

ניסוח כשאלה מוביל לחיפוש תשובה ומעורבות יתר של התלמיד בלמידה. לא רק שומע פאסיבי הצריך לזכור אלא לומד הצריך לחפש באופן פעיל תשובות.

2. מילת השאלה מזמינה רעיונות:

- ראו השאלות בסעיף 1ב'. שאלות אלו מזמנות תשובות שהן מידע. למשל:
- האוכלוסייה מפוזרת באופן בלתי אחיד.
  - רוב האוכלוסייה מרוכזת לאורך הנילוס, בדלתא של הנילוס באזורי קהיר ואלכסנדריה ולאורך תעלת סואץ
  - הישובים החלו להתפתח במקומות אלו באופן מסורתי כיוון שהיו מים זמינים לשתיה וחקלאות, אדמות טובות לעיבוד, מזג אויר ממוזג יחסית, ודרכי תחבורה נוחות.
  - }מפאת הבמה לא ארחיב את פירוט היתרונות והחסרונות של פיזור כזה רק אדגיש שיש לא מעט חסרונות המובילים לצורך ולרצון להביא לפיזור האוכלוסייה{.

איך לפזר את האוכלוסייה במצרים?

שאלה כזו מבקשת רעיונות מעשיים לפתרון האתגרים בפיזור האוכלוסייה.

למידה/הערכה תוך כדי התמודדות עם השאלה הזו יכולה להוות אתגר חשיבתי ולימודי שכדי להתמודד עימו יש להעמיק במידע ובפרטים וכן להבין לעומק יותר את הגורמים המשפיעים על פיזור אוכלוסין ולהציע פתרונות (בפועל חשיבה יצירתית) שהעלאתם מראה הבנה, ובדיקת הייתכנות/משמעות שלהם (בפועל חשיבה ביקורתית) מעמיקה את הלמידה. למידה תוך כדי התמודדות עם אתגר וחיפוש פתרונות מערב עוד יותר את התלמידים בלמידה בגין המסר על המסוגלות שלהם והאחריות שנותנים בידיהם, וכן בשל הדרישה לחשוב יצירתי וביקורתי ולהיות פעיל.

3. נוסח השאלה צריך לכלול פעלים (ויעדים):

איך מפוזרת אוכלוסיית מצרים?
כיוון שבשאלה זו אין פועל אנו נדרשים לתאר מצב, לספק מידע ולא נדרשים לעשיה.

אך, הניסוח:

איך לפזר את אוכלוסיית מצרים?

בניסוח זה נכלל פועל (והיעד) - פיזור אוכלוסיית מצרים מזמן תכנון ועשייה. כאשר יש פועל ויעד – למה רוצים להגיע הרעיונות יהיו מכווני עשייה וממוקדים במטרה.

4. לא לכלול מגבלות ותנאים:

איך לפזר את האוכלוסייה במצרים תוך 10 שנים, במחיר שלא יעלה על התל"ג של המדינה ומבלי לערב אוכלוסיות מדתות שונות?

בנוסח הנ"ל יש שלוש מגבלות שימנעו העלאה של כל רעיון שעלול לא לעמוד בהן. נוסח זה א. עוצר את שטף האפשרויות, כי כל פעם בודקים עצמנו אם עומד במגבלות או לא; ב. יתכן ויש רעיון טוב שלא עומד באחת המגבלות אך ניתן למצוא פתרון יצירתי להתמודד עם המגבלה והפתרון הסופי יהיה מוצלח מאוד.

5. לנסח בתמציתיות ולעניין:

איך לפזר את 80 מליון אזרחי מצרים היושבים בעיקר לאורך הנילוס, תעלת סואץ איזור קהיר ואלכסנדריה, שהם כ-2% משטח המדינה, כך שישבו על שטח גדול יותר?

מרב עובדות (שהן נכונות כשלעצמן) מאבדים את המשימה עצמה. ע"י למידת העובדות והבנתן לפני כן ו"החזקתן בראש" ניתן להתמקד במשימה עצמה ולהציע רעיונות שונים ומגוונים שיתאימו למצב.

6. לציין על מי האחריות לפתור הבעיה:

- איך ממשלת מצרים תביא לפיזור האוכלוסייה?
- איך הבנק העולמי יביא לפיזור האוכלוסייה במצרים?
- איך מנהיגי הדת יעודדו את פיזור האוכלוסייה במצרים?
- איך ישראל תסייע בפיזור האוכלוסייה במצרים?

בכל אחת מהשאלות הנ"ל גוף אחר אחראי על ביצוע הפתרונות, לכל גוף היכולות, האמצעים והסמכויות שלו ולכן לפחות חלק מהרעיונות שיעלו בעבור כל גוף יהיו שונים.